

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора психологічних наук, професора, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Бацилевої Ольги Валеріївни

на дисертаційне дослідження Колобової Ірини Борисівни «**Психологічні особливості наративного конструювання особистісного досвіду розлученими жінками**», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – «Психологія»

(05 – Соціальні та поведінкові науки)

Збереження гармонійного стану перед обличчям життєвих труднощів вимагає від особистості низки компетенцій та якостей, серед яких провідне місце посідає готовність вийти за межі ситуації в смисловому плані, змінюючи для себе її психологічний сенс. Розвивальна функція наративу забезпечує вирішення цього завдання, активуючі інтерпретаційні процеси через винесення їх в поле рефлексивних інтеракцій. Неконтрольована довільна асиміляція проблемної події не дозволяє оволодіти життєвим досвідом так, щоб він став запорукою саморозвитку. Таким чином, продуктивне наративне конструювання досвіду набуває критичного значення особливо під час подолання переламних міток життєвого шляху. Однак, незважаючи на актуальність та соціальну значимість цієї проблеми, вона на сьогодні залишається малоопрацьованою.

Вищезазначена проблематика коректно та доволі широко розкрита в дисертаційному дослідженні Колобової І.Б. на засадах психолого-герменевтичної парадигми, де головним положенням щодо об'єктивації навколишнього світу людиною зазначається здатність особистості інтерпретувати реальність за допомогою оповідальних структур та специфічних наративних способів усвідомлення світу. Проблема наративного конструювання розкривається через призму переживання досвіду розірвання

шлюбу жінками та обґрунтовується статистичними даними великої кількості звернень по психологічну допомогу саме серед жінок.

У вступі дисертації зв'язано та цілісно презентовано каркас майбутньої роботи: актуальність теми, мету, об'єкт та предмет дослідження, що доречно інсталюється в комплексні науково-дослідні теми лабораторії когнітивної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Дискурсивні технології самопроекування особистості» та «Дискурсивне конструювання досвіду в контексті розвитку особистості».

Аналіз змісту дисертації є підставою для обґрунтованих та повноцінних висновків щодо доцільності, наукової новизни, теоретичного і практичного значення.

Насамперед хотілось би відмітити викладений у першому розділі доволі унікальний алгоритм виокремлення наративних стратегій, що включав використання комплексу якісних інтерпретаційних діагностичних підходів. Дисертантка обрала автобіографічний наратив як головну мішень вивчення психологічних особливостей наративного конструювання, спираючись на базові положення наративного підходу. Привертає увагу той факт, що в якості діагностичного матеріалу був використаний семіотичний ресурс людини та індивідуальний стиль мовленнєвого впорядкування людиною особистісного досвіду. Розгорнуто представлено науковий зріз подібного залучення автонаративів в сучасній наративній психології, де оповідь про своє життя стає не тільки репрезентантом біографічного самоусвідомлення, а також джерелом інституціональних взірців соціуму.

На високу оцінку заслуговує реалізація наукового задуму в емпіричній частині дослідження, зокрема, розробка процедури виокремлення наративних стратегій, яка передбачала збір та групування типів автонаративів розлучених жінок, визначення рівнів сформованості інтерпретаційних процесів, визначення провідних детермінант розвивальних наративних стратегій. Процедура містила такі етапи: складання провокаційних питань для отримання текстів, підбір критеріїв життєстверджувальної смислової диспозиції, критеріїв сформованості інтерпретаційних процесів, загальна

характеризація отриманих стратегій. Констатовано, що визначальною детермінантою розвивальних наративних стратегій серед розлучених жінок є метакогнітивний моніторинг, зокрема планування та контроль власних когнітивних процесів; також доведено, що відсутність децентрації та переважання «дурних» рефлексій («інтроспекція» та «квазірефлексія») передують непродуктивним наративним стратегіям. Отримані дані створюють засади для впровадження ефективних програм психологічної реабілітації для жінок, що важко пережили подію розірвання шлюбу.

Слід зазначити, що дисертаційною роботою реалізовано потребу у подібних програмах створенням та апробацією процедури наративного конструювання досвіду в якості психологічної підтримки розлучених жінок, що детально представлена у третьому розділі. Програма розрахована на дистанційний формат, що набуває особливого значення в період вимушеної соціальної дистанції між людьми. Оригінальна по своїй подачі та змістовому наповненню програма розвитку метакогніцій спрямована на вміння особистості керувати своїм психологічним станом, мобілізувати ресурси, швидко відновлювати розумову та фізичну діяльність внаслідок зустрічі з досвідом, який вимагає нових форм реагування. Дисертанткою доведено ефективність процедури значимими відмінностями результатів аналізу перевірочних автонаративів експериментальних та контрольних груп, а також відповідями самозвітування респондентів, що вказує на доцільність розширення запропонованої психологічної підтримки на більш широку аудиторію жінок, що пережили досвід розірвання шлюбу.

Наукова новизна дисертації полягає в розробці апробованого методичного інструментарію для виокремлення розвивальних та стагнуючих наративних стратегій конструювання особистісного досвіду, зокрема досвіду розлучення, що закриває актуальну потребу у відповідних діагностичних інструментах та засобах. Було вперше узагальнено ознаки життєстверджуючих та життєзаперечуючих наративів та їх лінгвістичних маркерів, детально схарактеризовано критерії сформованості інтерпретаційних процесів в автобіографічних текстах. Авторкою

представлено сучасний методологічний потенціал в області інтерпретаційних способів психолого-герменевтичного аналізу текстів: наративний аналіз, смисловий аналіз, дискурс-аналіз, контент-аналіз, інтент-аналіз, психолінгвістичний аналіз, що вможливило дослідження глибокого рефлексивного шару респондентів в загальному контексті автонаративу.

Теоретичним значенням роботи є створення концептуальної моделі дослідження наративних стратегій конструювання особистісного досвіду з використанням текстів-самоописів та врахуванням індивідуального ставлення людини до певних явищ, що відповідає вимогам сучасної трансформації експериментальної парадигми в психології. Значно розширено уявлення про можливості наративного підходу в дослідженні психологічних параметрів особистості, який передбачає врахування культурного коду, впливу соціальних інститутів, родинних шаблонів мислення, національного менталітету.

Представлений комплексний підхід до реорганізації минулого, відображений в програмі наративного конструювання досвіду розлучених жінок, доводить неабияку *практичну значимість результатів*, яка полягає в можливості подальшого її використання в якості корекційних програм психологами та соціальними працівниками у роботі з подолання посттравматичних розладів та внутрішньої конфліктності.

Структура дисертації оформлена в традиційній послідовності, з логічним зв'язком між розділами, з живим кульмінаційним акцентом в емпіричній частині при характеристиці мовленнєвого коду та побутового дискурсу жінок та обдуманим і виваженим підходом до підбору наративних технік у завершальній частині.

Значний обсяг дисертацій, що складається з 289 сторінок, з яких основний обсяг – 195 сторінок, не містить водяності тесту, розтягнутості чи пустої інформації. Матеріал зібраний, наукомісткий та відповідає суті та меті дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи зміст та основні результати, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження, вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження та пропозиції:

1. Вибірка дослідження розрізнялась по трьох групах: вік, поточний сімейний статус, термін перебування в шлюбі. В додатку Г.7 представлено відмінності за групами по типу автонаративу. На нашу думку, було б доцільно представити відмінності за цими групами по рівню сформованості інтерпретаційних процесів (передсмісловому, смислового та метасмісловому), що збагатило б емпіричну частину дослідження.

2. Дуже цікавим представлено приклад формування та реконструкції життєвого переконання в ставленні до батька маленької доньки (с. 187). Дисертація виграла б, якщо б цей розділ доповнити більшою кількістю подібних варіантів трансформації життєзаперечуючих стверджень на життєстверджуючі, що були отримані в процесі індивідуального консультування розлучених жінок.

3. Важливим параметром, що впливає на процес розірвання шлюбу не тільки з юридичної, а й психологічної точки зору, є наявність дітей та їх вік на момент розлучення. Введення цього аспекту в дослідження наративного конструювання події розлучення вдало б доповнило аналітичну сторону роботи.

Представлені зауваження та рекомендації ні в якому разі не зменшують вагомість вочевидь іноваційних теоретичних та практичних здобутків дисертантки.

Загальний висновок:

Характеризуючи в цілому здобуті результати Колобової І.Б., можна зробити висновок про багатоаспектний та ґрунтовний підхід до дисертаційної роботи, що відрізняється очевидним науковим захопленням дисертантки об'єктом дослідження та високою ефективністю експериментальної роботи.

Дисертація Колобової Ірини Борисівни «Психологічні особливості наративного конструювання особистісного досвіду розлученими жінками» за унікальністю, оригінальністю, вагомим науковим внеском, значним

теоретичним та практичним значенням для психологічних наук, за змістом, структурою та оформленням відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8, 9 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 р., а також напряму досліджень освітньо-наукової програми Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України із спеціальності 053 Психологія, галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки. Авторка правомірно заслуговує присудження ступеню доктора філософії за вказаною спеціальністю.

Доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри здоров'я людини,
реабілітології і спеціальної психології,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

_____ Бацилєва О.В.

